

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

KAREL ENGLIŠ A JOSEF LUDVÍK FISCHER

Paralelní životopisy

Bakalářská práce

Olomouc 2011

Eva Danihelková

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

KAREL ENGLIŠ A JOSEF LUDVÍK FISCHER

Paralelní životopisy

Bakalářská práce

Autor: Eva Danihelková

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Řezník, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem "Karel Engliš a Josef Ludvík Fischer" vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis.....

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Rezníkovi, Ph.D., za čas i cenné rady, které mi poskytl během jejího vzniku.

Obsah

Úvod.....	7
1. Jak to všechno začalo	9
1.1. Ekonom a národohospodář Karel Engliš.....	9
1.2. Filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer	12
2. Pedagogická činnost	16
2.1. Zapálený řečník Engliš.....	16
2.2. Fischer a jeho koncepce vysokého školství.....	18
3. Zakládání univerzit a období druhé světové války	22
3.1. Vznik druhé české univerzity	22
3.1.1. Engliš nikdy nezapomíná na „svou“ univerzitu	24
3.1.2. Odchod na Karlovu univerzitu	25
3.2. Holandský exil, založení Univerzity Palackého (UP).....	25
3.2.1. Na útěku před režimem	26
3.2.2. Obnovení vysokého školství v Olomouci	28
3.2.3. Politické působení	30
4. Spory s režimem a tragédie konce	32
4.1. Smutný konec velkého národohospodáře.....	32
4.2. Konec akademické kariéry	33
5. Stejní, a přece jiní	36
5.1. Co mají společného?	36
5.2. V čem se liší?	38
Závěr	40
Summary	42
Literatura k bakalářské práci.....	43
Seznam příloh	45
Přílohy.....	46

Úvod

„*Kdo sloužíš vlasti, odměny nečekej.*“¹ V naší minulosti najdeme mnoho velkých osobností, které tvrdě pracovaly a usilovaly o zlepšení společnosti podle svého nejlepšího svědomí. Často však, přestože bylo jejich učení velkým přínosem, nebyly ve své době ani později doceněny.

Pro tuto bakalářskou práci jsem si proto vybrala téma, ve kterém chci přiblížit a porovnat životy dvou významných českých myslitelů 20. století – pravicového národohospodáře a ekonoma Karla Engliše a levicového filozofa Josefa Ludvíka Fischera. Právě oni totiž podle mého názoru zapadají do kategorie „nedocenění“. Navíc se v životech obou těchto mužů při podrobnějším srovnání vyskytují mnohé podobnosti a paralely. Kromě toho zde ale můžeme najít také řadu odlišností, ať už se jedná o původ a rodinné zázemí obou mužů, nebo o jejich životní postoje.

Důležitým momentem a inspirací pro toto téma bylo především setkání obou mužů v Olomouci v lednu 1924, kdy Karel Engliš přijal pozvání J. L. Fischera a přednášel v rámci přednáškového cyklu o demokracii na téma *Hospodářské problémy demokracie*. Na toto setkání vzpomíná Fischer ve své knize *Listy o druhých a o sobě*.

Tato práce se zaměří především na životní osudy těchto dvou myslitelů, jejich učení se dotkne jen okrajově, bylo by to téma spíše pro rozsáhlejší (např. diplomovou) práci. Jako zdroj informací bude použita nejen dostupná odborná literatura, ale také soudobý periodický tisk, především pro získání informací o tom, jak k těmto dvěma myslitelům přistupovala tehdejší společnost.

Toto téma jsem si vybrala nejen díky přínosným a zajímavým absolvovaným předmětům *Hospodářské dějiny* a *Dějiny ekonomických teorií*, ale především kvůli už vyslovenému přesvědčení, že pro zdárné řízení naší budoucnosti (nejen ekonomické) je třeba poučit se z minulosti. Výzvou pro mne bylo také to, že v dostupné literatuře se nenachází příliš mnoho informací o osobních životech těchto dvou myslitelů, zatímco jejich děl najdeme v knihovnách velké množství. V několika spisech, které popisují jejich životy, jsou některé životní etapy zcela nepopsány z důvodů nedostatku informací (např. období exilu J. L. Fischera v Nizozemí, konec života K. Engliše). Cílem práce bude tedy nabídnout souvislý výčet hlavních událostí jejich životů.

¹ ZEMÁNEK, J. *Karel Engliš (1880-1961) – vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. cit. 2011-01-24. Dostupné z: <http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>.

Práce je rozdělena do pěti kapitol, ve kterých se vždy první podkapitola týká Karla Engliše a druhá Josefa Ludvíka Fischera. První kapitola se zabývá počátky a formování vědeckého zaměření obou mužů. V kapitole druhé se zaměřím na jejich pedagogické působení, které je vedle jejich vědecké činnosti důležitou součástí jejich odkazu, a následně se v kapitole třetí pokusím zachytit jejich vliv na utváření brněnské a olomoucké univerzity. Čtvrtá kapitola bude věnována příčinám jejich odchodu z veřejného působení a tragédii jejich konce. V páté kapitole se budou seřazeny všechny podobnosti a odlišnosti jejich působení, vlivu, činnosti i osobních osudů. Závěr pak bude obsahovat shrnutí nejdůležitějších poznatků a zhodnocení, zda se podařilo dosáhnout vytyčeného cíle.

Pro tuto práci jsem zvolila metodu paralelních životopisů, která se mi pro dosažení vytyčených cílů zdá nejvhodnější. Jako inspiraci jsem použila paralelní životopisy Hitlera a Stalina², které mi v mnohém poskytly návod, jak práci uspořádat. Přestože byl Karel Engliš téměř o celou generaci starší, rozhodla jsem se porovnat životní etapy obou mužů současně.

² BULLOCK, A. *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Praha: KMa, 2005.

1. Jak to všechno začalo

V této kapitole se zaměřím především na období dětství, studií a akademických začátků obou myslitelů, a také na jejich rodinný život. Všechny tyto faktory měly značný vliv na jejich celoživotní působení a položily základ pro jejich dílo.

1.1. Ekonom a národohospodář Karel Engliš

Karel Engliš se narodil 17. srpna 1880 v Hrabyni u Opavy v rodině venkovského řezníka. Od malička byl nadaným a pilným žákem, rozhodování o dalším studiu však nebylo jednoduché, protože rodina neměla peníze. Přesto se nakonec Engliš ocitá na gymnáziu v Opavě, kde je ale téměř od začátku odkázán na vlastní příjmy z doučování. „*Dětská léta v Hrabyni a první studentská léta v Opavě vtiskla nesmazatelný ráz Englišovu charakteru a zřejmě i jeho základním životním postojům.*“³ Engliš celý život vzpomínal především na vzácnou povahu své matky, po které zdědil „*silnou dávku intelektu*“⁴, po otci zdědil svou celoživotní houževnatost a pracovitost. To ostatně dokládá i fakt, že se například sám během studia na gymnáziu naučil německy čtením úvodníků Neue Freie Presse.

Po maturitě nastupuje na Právnickou fakultu Karlovy univerzity, kde navštěvuje proslulé semináře významného českého národohospodáře Albína Bráfa. Byl to profesor Bráf, kdo přivedl mladého Engliše k prvním úvahám o vlastní vědecké dráze. I během celého vysokoškolského studia je stále závislý na doučování a přípravě jiných studentů ke zkouškám. Po absolvování krátkého studia na univerzitě v Mnichově je v roce 1904 Engliš v Praze jmenován doktorem práv.

Právě díky svému oblíbenému profesorovi Albínu Bráfovi získává Engliš své první zaměstnání na Zemském statistickém úřadě pro království české, kde provádí statistické analýzy z oblasti hospodářského života. „*Jednotvárná práce statistického referenta ho však příliš neuspokojuje. Engliš se proto začíná čím dál více věnovat hlubším a náročnějším statistickým analýzám, které jsou převážně zaměřeny na tehdejší sociální oblast.*“⁵

Po čtyřech letech strávených na tomto úřadě Engliš přijímá místo na vídeňském ministerstvu obchodu, v jehož čele stojí významný český politik František Fiedler. Právě

³ VENCOSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 10.

⁴ VENCOSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 11.

⁵ ZEMÁNEK, J. *Karel Engliš (1880-1961) – vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. cit. 2011-01-24. Dostupné z: <http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>.

tady získává první poznatky o chodu státní správy, které později bohatě uplatní. Ani působení ve Vídni však netrvá příliš dlouho a o dva roky později se Engliš habilituje na brněnské technice prací nazvanou „Tarifní smlouvy pracovní po stránce národohospodářské“. Stává se docentem národního hospodářství, o rok později profesorem a v roce 1913 je zvolen děkanem.

V této době se Engliš začíná angažovat i politicky. Vždy se velmi zajímal o veřejné záležitosti a jeho články Lidových novinách a Naší době budily velký zájem. Jeho politické působení výstižně shrnuje Pavel Kosatík: „*Pohyboval se v ní skoro celý život, přesto žádný ‚homo politicus‘ nebyl...ačkoliv od převratu vtažený do politického života, zůstal Engliš člověkem, pro kterého bylo jeho osobní mínění cennější než sounáležitost s jakýmkoli vyšším celkem.*“⁶ Přestože se Engliš neztotožňoval s mnoha principy vysoké politiky, dosáhl v ní nebývalých úspěchů.

Jako nezávislý kandidát kandiduje v roce 1913 do Moravského sněmu a je zvolen poslancem. Ihned poté vstupuje do jemu názorově blízké národně demokratické strany a stává se jejím velmi aktivním členem. To ale netrvá dlouho, protože činnost Moravského sněmu je o rok později přerušena vypuknutím první světové války. Až do roku 1918 má tedy Engliš prostor pro své vědecké aktivity.

Další politická funkce se Englišovi nabízí ihned po převratu v říjnu 1918, kdy si ho pražský Národní výbor vybírá k vedení své pobočky na Moravě. Stává se tedy „spojkou“ mezi Prahou a hnutím na Moravě a ve Slezsku. 14. listopadu 1918 je jmenován členem Národního shromáždění československého a také místopředsedou Strany státoprávní demokracie. Věnuje se všem otázkám spojeným se státní hospodářskou politikou a především oblasti měnové a finanční. „*Získal jako odborník plnou důvěru dvou velkých osobností – T. G. Masaryka a Antonína Švehly. Dalo se však očekávat, že taková autorita, jakou Engliš byl, se dostane také do názorových střetů s odpůrci nejrozumnějších stran nebo skupin – jednou se socialisty, jindy s agrárníky, jednou se státními zaměstnanci a jindy se zemědělci, jednou s průmyslem a jindy s bankami.*“⁷ Nejvýznamnějším sporem, který v této době vede, je nesouhlas s deflační politikou Aloise Rašína. Přestože má k Rašínově politice podstatné výhrady, chová se k němu vždy korektně a s úctou.

Důkladná znalost oblasti financí přináší Karlu Englišovi v květnu 1920 místo ministra financí v druhé vládě Vlastimila Tusara. Už po čtyřech měsících podává tato vláda demisi

⁶ KOSATÍK, P. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha: Mladá fronta, 2010, s. 209.

⁷ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 16.

a ustavuje se úřednická vláda Jana Černého. V ní opět získává post ministra financí, přestože v její pevnou pozici sám nevěří. Mnohé spory v parlamentu a nesouhlas s vedením vlastní strany vedou Engliše k podání demise. Nejprve ji prezident Masaryk nepřijímá, dopisem v březnu 1921 ale nakonec Englišovi napodruhé vyhoví: „*Pochopuji důvody Vaší žádosti a přijímám tentokrát demisi... Děkuji Vám za Vaši neúmornou a obětavou práci pro konsolidaci státních financí; za její cenné výsledky je Vám stát zavázán díky.*“⁸

Kvůli vnitřním stranickým sporům Karel Engliš v roce 1925 vystupuje z národně demokratické strany a skládá zároveň i svůj poslanecký mandát. Po neúspěšném pokusu vytvořit prohradní Národní stranu práce chce už v politice vystupovat jen sám za sebe. Záhy se dočkává svého velkého vítězství – stát se dostává do problémů, musí opustit Rašínovu deflační politiku a začít s Englišem navrhovanou politikou stabilizace. Opět se vrací na ministerstvo financí, které řídí v dalších čtyřech vládách až do dubna 1931 (s přestávkou v letech 1928/29). Ve vládě končí především kvůli neshodám při řešení rozpočtu, formálně však svou demisi odůvodňuje svým zdravotním stavem. Největším úspěchem jeho působení na ministerstvu financí bylo rozdělení státního rozpočtu do čtyř samostatných kapitol, ve kterých se příjmy a výdaje sledovaly samostatně. Dosáhl tak toho, že se státní rozpočet stal přehlednějším a jeho kontrola snadnější. Velkým uznáním jeho vědeckého přínosu je přijetí do České akademie věd a umění v roce 1927.

V roce 1934 se Engliš stává guvernérem Československé národní banky a v jejím čele zůstává po celé volební období až do roku 1939. „*Bylo to období tvrdé emisní politiky, kterou Engliš hájil proti všem teoretickým i praktickým útokům, volajícím po její ‚liberalizaci‘, po účinnějším zapojení emisní politiky do potřeb veřejných financí.*“⁹ Výsledkem Englišova snažení byl fakt, že československá koruna patřila v té době mezi žádané evropské měny.

O rodinném životě Karla Engliše nemáme mnoho informací – několik detailů lze najít ve vzpomínkách jeho brněnského přítele a kolegy prof. Františka Weyra, který se zmiňuje o Englišově první manželce Marii (roz. Grögrové): „*Velmi brzy se oženil a to finančně nijak výhodně a nastala mu brzy starost o vlastní rodinu. Přesto, že vztah k manželce se velmi záhy počal kalit a vedl konečně k definitivní roztržce, čímž jeho finanční situace se ještě značně zhoršila, neopustila jej vrozená energie a snaha po vyniknutí.*“¹⁰ Weyr vzpomíná i

⁸ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 18.

⁹ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 20.

¹⁰ WEYR, F. *Paměti II – Za republiky (1918-1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. ???

na jeho druhou manželku, se kterou byl prý Engliš konečně šťastný. Soužití s ním však od jeho blízkých vyžadovalo značnou dávku trpělivosti. Jak píše Vencovský¹¹, Englišův prudký temperament si často u ostatních vyžadoval ústupky a podřízení. Kdo toto nedokázal, těžko s ním mohl vyjít. Se svou první manželkou Marií měl Engliš tři děti – dcery Vlastu a Věru a syna Karla.

JUDr. Jiří Kalfus, který pracoval pod Englišovým vedením na ministerstvu financí, jej charakterizuje takto: „*V soukromém životě je Engliš člověkem skromných požadavků, milým hostitelem, milovníkem přírody, výkonným muzikantem – ovládá harmonium – a pohotovým veršovcem. Přitom je ctitelem dobrého vína, moravského zelí, moravských klobásů, i moravské speciality – moravských zelných koláčů.*“¹² Pro své přátele, kolegy a studenty byl vždy příkladem poctivého a zásadového člověka, který se veškerých svých znalostí dobral tvrdou a neustávající prací.

1.2. Filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer

Josef Ludvík Fischer se narodil 6. listopadu 1894 v Praze, ale celé dětství prožil v jižních Čechách. Svůj příchod na svět později popisuje takto: „*Obyčejně bývá zbytečno vůbec se zastavovat u tohoto faktu. V mém případě měl se však stát jakýmsi symbolem mých budoucích osudů: narodil jsem se totiž předčasně a přišel mnohonásobně nevhod.*“¹³ Jeho otec byl lesník a matce bylo teprve osmnáct let, k jejich sňatku došlo až po narození malého Josefa. O jeho výchovu se starala babička z matčiny strany a Fischer často vzpomínal také na sestru své matky, tetu Maří. Studoval na gymnáziích v Českých Budějovicích a Třeboni, kde odmaturoval roku 1912. „*Absence rodinné harmonie i konzervativně poklidné prostředí jihočeského maloměsta záhy obrátily chlapcovu pozornost k literatuře. Již v prvních ročnících gymnázia Fischer hltal především české autory a snil o kariéře vysokoškolského profesora zabývajícího se dějinami české literatury.*“¹⁴ Poté nastupuje na Filosofickou fakultu Karlovy univerzity. Počáteční zájem o literaturu zanedlouho střídá studium filozofie, kterou studuje u profesorů T. G. Masaryka, F. Drtiny a především u předního českého filozofa a psychologa prof. Františka Krejčího. „*Vysokoškolská studia přerušila vřava první světové války; mládenec byl naštěstí osvobozen od polní služby, takže svoje „vojákování“ strávil poklidně na*

¹¹ WEYR, F. Naše přátelství. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice, Albert 1993, s. 42.

¹² KALFUS, J. Ministr. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice, Albert 1993, s. 55.

¹³ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 9.

¹⁴ URBÁŠEK, P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

nejrůznějších vojenských štacích v zápolí, což mu umožnilo se dále intenzivně věnovat tentokrát již studiu výhradně filozofické literatury.”¹⁵

Fischer během svých studií často pochybuje o svém směřování, váhá mezi literaturou a filozofií, která však nakonec vítězí. Po skončení války obhájí v Praze roku 1919 svou disertační práci s názvem „Arthur Schopenhauer: Geneze díla“ a v říjnu téhož roku je slavnostně jmenován doktorem filozofie. V letech 1921 – 1923 působí v pražských knihovnách (Veřejná a Univerzitní knihovna). „*Jeho rostoucí publicistická aktivita v levicových časopisech (Kmen, Červen, Var aj.) i otevřený příklon ke krajně levicovým názorům vedly k Fischerově odchodu do olomouckého „vyhnanství“, kde se stal pracovníkem studijní knihovny.*“¹⁶ Příмым podnětem pro jeho vyhoštění do Olomouce byla jeho kritická reakce na atentát na Aloise Rašína, která vyšla v úvodníku Československých novin. Do Olomouce se Fischerovi nechtělo, ve svých pamětech píše o těžkém rozhodování. „*Měl jsem na vybranou dvojí: buď zvolit dráhu svobodného literáta a žurnalisty, nebo doznat svou prohru a nastoupit v Olomouci.*“¹⁷ S vidinou existenciálního zajištění a s nadějí na pokračování své práce se nakonec rozhoduje pro Olomouc. Tady Fischer působí v letech 1923 – 1933 a zároveň nepřestává ve své vědecké práci. V říjnu 1923, tedy hned na počátku svého působení v Olomouci, stojí u založení olomoucké pobočky pražské Jednoty filozofické. „*Fischerův vztah k Olomouci se nejvíce rozvíjel v personálních vztazích v rámci Univerzitní knihovny, jejímž byl zaměstnancem, ve vztazích k pracovníkům Vlastivědného spolku muzejního a také v rámci olomoucké pobočky Jednoty filozofické... Snad nejvíc přátel našel ve Vlastivědném spolku muzejním.*“¹⁸ Ve svých vzpomínkách se zmiňuje mezi jinými o lékaři Janu Kabelíkovi nebo o významném olomouckém knihovníkovi a správci Studijní knihovny Bohouši Vybíralovi. K nim se rád vracel i po válce ve svém dalším olomouckém působení.

Své působení v Jednotě filozofické popsal Fischer takto: „*Nebyly ovšem jen úspěchy, ale i neúspěchy. Největší stihl můj široce založený přednáškový cyklus o demokracii, který jsem organizoval – během ledna 1924 – „ve spolku s místními osvětovými organizacemi“ ...a který jsem hodlal vydat tiskem.*“¹⁹ Právě v rámci tohoto cyklu pozval do Olomouce i Karla Engliše, který hovořil o hospodářských problémech demokracie. Přednáška se konala ve velkém sále YMCA. Fischer však ve svém kritickém ohlednutí konstatuje, že ani

¹⁵ URBÁŠEK, P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

¹⁶ URBÁŠEK, P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

¹⁷ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 180.

¹⁸ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer: Česká otázka dnes- poslání malého národa*. Olomouc: Společnost J.

L. Fischera v Olomouci, 2007, s. 42.

¹⁹ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 206.

Englišova přednáška nepřilákala velký počet posluchačů, přestože byla z celého cyklu nejhojněji navštívena. Ani knižní vydání všech přednášek nedopadlo podle jeho přání, kvůli nedostatku financí vyšly knižně jen přednášky Karla Engliše a Františka Weyra.

Kromě toho se Fischer krátce po svém příchodu do Olomouce sblíží i s místní komunistickou organizací. S jejími členy se seznamuje na jedné ze svých přednášek. „*Seznámili jsme se, smluvili a já začal pravidelně navštěvovat výborové i plenární schůze organizace, konaly se tehdy v Bristolu, na konci Komenského ulice.*“²⁰ V tomto prostředí se seznamuje s Janem Kučerou, duší komunistického hnutí v Olomouci, který se stává jeho velkým přítelem. „*Kdo koho obohatil víc, bych dovedl těžko rozhodnout, ale těšili jsme se – myslím oba – na ty naše schůzky a nakonec to dopadlo tak, že jsem se prostě ke Kučerům nastěhoval.*“²¹ Spory ve straně však nakonec vedou Fischera k vystřízlivění, a tak se začíná stranit veškerých jejích aktivit.

Další osobností, která ovlivnila směřování J. L. Fischera, byl levicový literární vědec a knihovník Bedřich Václavek. Znali se zhruba už z Prahy, kde oba přispívali do Československých novin. Václavek nejprve zve Fischera do Brna k několika přednáškám, později je Fischer při svých návštěvách Brna jeho pravidelným hostem. V knize *Listy o druhých a o sobě* o něm Fischer píše: „*Již svým vzhledem...byl bezelstnost sama. Říkal jsem mu proto Pražské Jezule a nebylo v tom za mák ironie... Myslím, že jsem za celou dobu našich styků a naší spolupráce se nikdy na něj nerozzlobil.*“²² Při svých návštěvách v Brně je Fischer okouzlen místní „mladou“ univerzitou, především budovou její Filozofické fakulty. To ho přivádí na myšlenku pokusit se o svou habilitaci právě tady, přestože ví, že vzhledem ke své minulosti to nebude mít jednoduché. „*Obvyklá lhůta, než ministerstvo schválilo návrh docentury, bývala tři měsíce. U mne byla přirozeně mnohem delší. Jistě došlo v ministerstvu k politickým intervencím proti mé docentuře a stejně jistě bylo ministerstvo samo nad ní v rozpacích. Platil jsem přece za „státoborný“ element...*“²³ Přes všechny peripetie se v roce 1927 habilituje ze sociologie a v roce 1930 i z filozofie.

V Olomouci se Fischer v roce 1925 oženil s učitelkou Aloisií (roz. Konrádovou). Z tohoto manželství, které však skončilo rozvodem, vzešly dvě děti – syn Jiří (1925) a dcera Viola (1935). Roku 1961 si Fischer vzal jednu ze svých bývalých studentek, Jarmilu Kantorkovou, se kterou měl dvě dcery – Soňu (1961) a Sylvu (1965). Syn Jiří vzpomíná na

²⁰ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 220.

²¹ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 224.

²² FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 234.

²³ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 269.

prísnu, ale laskavou výchovu svého otce takto: „*Táta ke mně ve většině případů přistupoval tak trochu jako ke svým posluchačům, ne se souborem pouček a příkazů, ale s nabídkou souboru možností, ve kterém jsem se měl naučit orientovat – s případnými korekturami z otcovy strany.*“²⁴ Stejně tak o deset let mladší dcera Viola: „*Táta nikdy nekřičel, nedělal z komára velblouda, a když jsem za ním s něčím přišla, nikdy mě neodbyl.*“²⁵

J. L. Fischer byl také členem tzv. Barrandovské skupiny, která se začíná scházet kolem roku 1932. Její ústřední osobností byl Václav Maria Havel (1897 – 1979), otec bývalého českého prezidenta Václava Havla. Mezi jinými do této skupiny patřili Havlův bratr Miloš, Jan Werich, Eduard Bass, Karel Kramář, František Čáp nebo Hugo Haas. Barrandovská skupina vznikla jako platforma pro diskuzi o směřování československé politiky v situaci, kdy se ve většině okolních zemí začínají objevovat sociální nepokoje a nespokojenost s konáním politiků. V. M. Havla zaujaly především Fischerovy spisy „Krise demokracie“ a „Zrcadlo doby“, a proto se rozhodl Fischera pozvat. Ten se poté stává pravidelným návštěvníkem setkávání této skupiny a je nazýván „*jejím filozofem*“²⁶ a mluvčím. Havel o Fischerovi píše ve své knize „Mé vzpomínky“: „*Myslím, že diskuze s J. L. Fischerem přinesla nejen mně, ale mnohým z naší skupiny řadu poznatků a ujasnění o názorovém dění v době nástupu fašismu a hitlerismu, o vývoji komunismu a o důvodech neschopnosti demokracie řešit těžkou hospodářskou krizi.*“²⁷ Tato skupina usilovala o „*vytvoření vědeckých základů moderní společnosti, která by byla řízena vědeckými metodami v oblasti ekonomické (národní hospodářství) i v oblasti duchovní (výchova)*“²⁸.

V letech 1929 až 1939 rediguje společně s Bedřichem Václavkem a Jiřím Mahenem časopis Index, roku 1930 zakládá s dalšími kolegy z Masarykovy univerzity Sociologickou revui. Její vydávání je přerušeno druhou světovou válkou, po ní ale opět vychází až do komunistického převratu v únoru 1948.

²⁴ FISCHER, J. Když jsem byl maličký pacholíček. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 7.

²⁵ FISCHEROVÁ, V. Prožitek otce. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 9.

²⁶ ELIÁŠ – ŽÁČEK, E. Václav M. J. Havel, jeho „barrandovská skupina“ a její filozof a ideolog prof. J. L. Fischer. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 22.

²⁷ HAVEL, V. M. *Mé vzpomínky*. Praha: Lidové noviny, 1993, s. 214.

²⁸ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer: Česká otázka dnes- poslání malého národa*. Olomouc: Společnost J. L. Fischera v Olomouci, 2007, s. 50-51.

2. Pedagogická činnost

Následující podkapitoly podrobněji popíší Englišovo i Fischerovo pedagogické působení, které bylo velmi důležitou součástí jejich životů. Působili na českých vysokých školách už od velmi brzkého věku a museli se potýkat se spoustou překážek. Postupně se jim oběma podařilo vybudovat si jméno a studenti si jejich přednášky a cvičení velmi oblíbili, přestože podmínky jim nebyly vždy příznivě nakloněny.

2.1. Zapálený řečník Engliš

Své pedagogické působení začíná Engliš na České vysoké škole technické, kde jako docent národního hospodářství přednáší od roku 1910. Právě tady se Engliš blíže seznamuje s kolegou a svým bývalým spolužákem z práv Františkem Weyrem, který se stává jeho nejbližším přítelem. „*Naše kabiny v budově techniky spolu sousedily a neměli jsme tedy k sobě daleko; za války jsme pak měli vůbec jen jedinou společnou místnost...zbývalo nám dost času ke vzájemnému důkladnému seznámení a k rozpravám všeho druhu.*“²⁹ Na brněnské technice zůstává až do roku 1918, v posledním roce svého působení je děkanem odboru chemického inženýrství. Profesor Weyr vzpomíná ve svých pamětech, že ani slibně se vyvíjející kariéra nezměnila Englišův charakter. „*Byl to vždy týž venkovský synek, nabitý energií a nadšením pro práci, skromný ve vystupování, ale přitom vědomý si svých schopností, který dobře věděl, že se může na svou hlavu spolehnout v každé sebeobtěžnější situaci.*“³⁰

Další možnost rozvoje jeho pedagogických schopností přichází se založením Masarykovy univerzity, o němž se podrobněji zmíníme v následující kapitole. A konečně posledním místem, kde Engliš přednáší, je jeho alma mater, právnická fakulta Karlovy univerzity. Na všech těchto vysokých školách se s profesorem Englišem setkává několik set studentů, z nichž mnozí na jeho myšlení navazují. Mezi jinými například Václav Chytil (byl zároveň i jeho kritikem), Hynek Bulín nebo Jan Loevenstein.

Karel Engliš bývá často označován za vynikajícího řečníka i učitele. Ve své době byl znám také tím, že dovede jakkoli složité téma vyložit tak, že jej každý může pochopit. Spojoval se v něm řečnický talent se zapálením pro věc. „*Engliš začíná svou přednášku chladně a skoro suše, jakmile však přistoupí k řešení problému, tu se znenáhla rozohní a vloží do*

²⁹ WEYR, F. Naše přátelství. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 38.

³⁰ WEYR, F. Naše přátelství. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 40.

výkladu celou svou temperamentní osobnost.“³¹ Takto na svého profesora vzpomíná univ. prof. JUDr. Hynek Bulín: „Jeho univerzitní přednášky byly vždy nabity posluchači. Engliš mluvil z patra, v krátkých a dobře srozumitelných větách s temperamentem. Jako slezský rodák vyslovoval některé dlouhé souhlásky krátce (podobně asi jako Leoš Janáček). Tak např. jednou mluvil o „povalečných dlužích“ a my posluchači jsme zprvu nechápali o jaké „povaleče“ jde. Teprve z dalšího výkladu jsme pochopili, že jde o dluhy vzniklé po válce jako její následek.“³²

Při zkouškách Engliš vždy zkoušel, zda studenti dané problematice rozumí. Nestačilo mu odříkávání naučených pasáží z učebnic, a tak kladl svým posluchačům otázky k zamyšlení. „Vždy zjišťoval, zda kandidát, kterého zásadně tituloval „pane kolego“, věci rozumí. Ptal se například u zkoušky: Co nastane, nařídí-li Národní banka deflaci o deset procent? Nebo: Jaký následek by mělo uzákonění práva na práci? Mnozí ‚kolegové‘ se takových otázek velmi obávali.“³³

V diskuzích s ním to však jeho studenti ani kolegové neměli snadné. Zejména jestliže nesdíleli jeho názory, o kterých byl vždy pevně přesvědčen. Jak vzpomíná JUDr. Zdeněk Neubauer: „V debatě Engliš zkoncentroval všechny své schopnosti myšlenkové i řečnické na jedinou otázku a jediného posluchače. Englišův intelekt pracuje přesně a hlavně rychle, jako stroj. Je těžké sledovat jeho důvody a současně vymýšlet protidůvody stejně, nebo alespoň přibližně stejně rychle.“³⁴ Přitom však nikdy nesklouzl k tomu, aby svého myšlenkového protivníka urazil nebo ponížil. Vše vysvětloval laskavě a snažil se, aby ostatní přijali jeho názory za své. Ostatní se mu museli přizpůsobovat i v tématech rozhovoru, byl ochotný debatovat jen o tématech politických, hospodářských nebo filozofických.

Kromě toho Engliš neustále přijímá pozvání na přednášky, a stává se tak známým pro širokou veřejnost. Mnohé z nich vycházejí také v knižní podobě. Několik přednášek pronesl i v Olomouci, kromě zmíněného pozvání od J. L. Fischera v roce 1924 zde Engliš přednáší v letech 1923 a 1933.

Engliš se chtěl zasadit také o změny systému výuky na vysokých školách, a proto roku 1935 předkládá na ministerstvu školství svůj návrh na reformu právnického studia. Snažil se především o zmodernizování vyučování práva, které se rychle vyvíjelo, na rozdíl od

³¹ NEUBAUER, Z. Jako profesor. VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 50.

³² BULÍN, H. Vzpomínky na prof. Karla Engliše. In: ŠMÍDOVÁ, I. (eds). *Sborník z konference k výročí narození prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 45.

³³ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 52.

³⁴ NEUBAUER, Z. Jako profesor. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 51.

obsahu vyučovaného na univerzitách. Byl přesvědčen o tom, že je důležité, aby nejenom právníci, ale i soudci rozuměli problémům národohospodářským, sociálním i finančním. Proto také navrhoval, aby bylo právnické studium o rok prodlouženo a studenti byli lépe schopni zvládnout rozšířenou látku.

*„Engliš však nebyl jen ekonom – národohospodář, který jako neoliberalista byl důsledným odpůrcem zásahů do ekonomiky; byl též filozofem, který vycházel z učení Kantova, byl také významným pedagogem, zabýval se statistikou a také logikou, ve které navazoval na Aristotelem vytvořenou soustavu teleologie, kterou aplikoval na ekonomické problémy.“*³⁵

Během svého života byl Engliš mimořádně literárně činný a dokázal své vědění ze všech výše uvedených oborů rozšířit mezi širokou veřejnost. Nejprve publikuje novinové články s národohospodářskou a sociální tematikou ve Slezském a Opavském deníku a jeho první vědecké práce vydává T. G. Masaryk v titulech *Naše doba* a *Čas*. V době svého brněnského působení publikuje své články v *Lidových novinách* a *Naší době*. Kromě publikování v periodickém tisku se Engliš věnuje také tvorbě vlastních knižních publikací. Výsledkem jeho vědeckého bádání je několik desítek knižních publikací, stovky článků z odborného tisku, sborníků a veřejně přednesených projevů. Mnohé jeho práce nemohly být vydány za jeho života (především ty, které vznikly po roce 1948), a dostaly se tak k vydání až po roce 1989.

2.2. Fischer a jeho koncepce vysokého školství

Na své pedagogické začátky vzpomíná sám Fischer ve svých pamětech poměrně kriticky. Neměl vystudovanou pedagogiku a jeho přednášky nebyly pro posluchače jednoduché. Jeho první pedagogické působení je spojeno se získáním docentury v Brně roku 1927. Velmi se zamýšlel, čím na svém novém působišti začít a na své první přednášce si dal velmi záležet. *„Mé nástupní čtení se konalo počátkem školního roku v menší posluchárně ve třetím poschodí – netroufal jsem si zvolit velkou posluchárnu v přízemí, aby nečišela poloprázdnou. Účast byla slušná, posluchárna byla celá zaplněná – mohl jsem být spokojen.“*³⁶ Po takto slibném začátku však mladého docenta zastihne rozčarování. Není obeznámen s místními zvyklostmi, a tak stanovuje své přednášky v nevhodnou dobu. Navíc ani sám netuší, jak náročné je se na tyto přednášky připravovat. *„A tak, když jsem, příštího dne či týdne, vcházel do posluchárny – vidím ještě dnes její zavřené dvěře před*

³⁵ ŘÍHA, O. Úvodní slovo ke konferenci. In: ŠMÍDOVÁ, I. (eds). *Sborník z konference k výročí narození prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 10.

³⁶ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 272.

*sebou a s nimi se mi vybavuje moje napjaté, poloužkostné, polosebejisté očekávání – s velkým smutkem a s ještě větším zklamáním jsem zjišťoval, že v posluchárně byli roztroušeni posluchači – čtyři. Těžší ránu mé ctizádosti si bylo těžko lze představit.“*³⁷

Přes tento první neúspěch se Fischer nenechává odradit a organizuje své semináře, které si u posluchačů nacházejí oblibu. Snaží se v nich své studenty přimět ke čtení původních děl významných filozofů, chce překonat jejich pasivitu a naučit je zásadám vědecké práce.

Na začátky jeho působení na MU vzpomíná jedna z jeho studentek, Hana Novotná: *„Byl mladý, živý, neformální a velmi přátelský, ale asi nebyl nikdy středoškolským profesorem a neznal možnosti a znalosti průměrných studentů. Jeho sečtělost a znalosti byly ohromující – ale předpokládal totéž u nás.“*³⁸ Sám Fischer si byl vědom toho, jaké nároky na své studenty klade. *„Ale pravda je také, že jsem se věnoval zvýšenou měrou všem posluchačům, kteří něco slibovali. Nebylo jich tak docela málo, i když jich pochopitelně bylo méně než těch ostatních.“*³⁹

I v roce 1947 při své inaugurační řeči na UP zdůraznil, že je potřeba věnovat se zvýšenou měrou nadaným studentům. *„Protože je nás poměrně málo, protože musíme dobře hospodařiti s každou jiskrou nadání, musí býti naší snahou pečovati nikoliv jen o průměr, nýbrž učiniti vše, aby nejen všechny nadprůměrné schopnosti a dovednosti byly co nejpečlivěji zachyceny, nýbrž aby byly dovedeny k nejvyšší možné míře rozvíti. Stručně formulován by tento příkaz zněl: důsledně uplatňovati na všech stupních princip výběrovosti.“*⁴⁰

Na své studenty kladl velké nároky, požadoval od nich píli, logické myšlení a velké znalosti. Kromě toho počítal u svých studentů také se značnými jazykovými schopnostmi, protože tvrdil, že ne všechno se dá do češtiny přeložit. To potvrzuje i vzpomínka prvního českého prezidenta Václava Havla. Když mu bylo třináct nebo čtrnáct let, setkali se v pražské kavárně Slavia, kde mu Fischer doporučil k přečtení Windelbandovy Dějiny filozofie. Když Havel s udivením zjistil, že jsou v němčině, Fischer mu poradil, ať se „prostě“ naučí německy. Takto vysoké nároky měla podle Havla velká většina významných osobností tehdejší doby. *„Pro lidi, jako byl Fischer, Patočka, Černý, Čapková, Peroutka, Weiner, Bass, Deml a desítky, ne-li stovky dalších českých vzdělavců dvacátého století, bylo samozřejmé, že od raného mládí četli v několika světových*

³⁷ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 273.

³⁸ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 274.

³⁹ FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 275.

⁴⁰ *Inaugurační řeč J. L. Fischera* [online]. cit. 2011-01-17. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/historie-a-soucasnost/josef-ludvik-fischer/>.

jazycích.“⁴¹ Důležité na tomto faktu je především to, že kladli tyto nároky nejenom na své žáky, ale v první řadě na sebe.

I Fischer přišel se svou koncepcí českého vysokého školství, kterou vyložil ve svém nástupním projevu na místo děkana FF MU v Brně na začátku akademického roku 1945/46. „*Promyšleně a plánovitě chtěl Fischer spojit výchovný a badatelský zřetel na vysokých školách. Navrhoval proto už v tomto svém projevu zřízení badatelských ústavů, na něž by byla přenesena vědecká práce. Ale jak vyplývá z celkové koncepce Fischerovy představy o nové struktuře vysokého školství, vědecké metody i výsledky musí sloužit utváření toho, co lze nazvat osobností učitele. Jeho pedagogická činnost a praxe musí spočívat na bezpečné půdě teorie.*“⁴² Právě to poznávali studenti v J. L. Fischerovi. Jeden z jeho brněnských studentů, Dušan Jeřábek, vzpomíná na svého profesora takto: „*Pro život, pro svoji další práci odnášeli jsme si od něho daleko víc než jen větší či menší množství vědomostí. Poznali jsme v něm to, co je, nebo by aspoň mělo být, základem vysokého školství: osobnost učitele.*“⁴³

O nové koncepci československého školství hovořil Fischer i při budování Palackého univerzity. Prosazoval koncept intenzivní školské politiky, tzn. věnovat se intenzivně menšímu počtu studentů. Od toho se podle Fischera odvíjela i nutnost reformy škol prvního a druhého stupně. „*Protože tři fakulty našich univerzit (filozofická, přírodovědecká a pedagogická), připravující kromě péče o vědecký dorost budoucí kandidáty učitelství na školách prvního až třetího stupně, jsou co nejtěsněji spjaty vlastně s celou naší školskou soustavou, závisí způsob jejich reformy na tom, jak bude vyřešena otázka školské reformy na ostatních stupních škol.*“⁴⁴ Požadoval, aby byly fakulty v rámci univerzity propojeny a žily v symbióze, přičemž univerzita by jim poskytovala především administrativní rámec. „*Co potřebujeme, je pružná organizace vysokých škol, která by připouštěla nejrůznější kombinace na jedné straně a zároveň by hleděla skýtat pokud možno společnou názorovou základnu, doplňovanou metodologickou přípravou, přizpůsobenou jednotlivým vědním disciplinám.*“⁴⁵ Za základ celé školské reformy považoval především spolupráci všech úrovní školství.

⁴¹ HAVEL, V. *Projev při převzetí čestného doktorátu Palackého univerzity* [online]. cit. 2011-01-18. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/cestne-doktoraty/vaclav-havel/>.

⁴² GABRIEL, J. a kol. *Hledání řádu skutečnosti*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 76.

⁴³ GABRIEL, J. a kol. *Hledání řádu skutečnosti*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 78.

⁴⁴ *Inaugurační řeč J. L. Fischera* [online]. cit. 2011-01-17. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/historie-a-soucasnost/josef-ludvik-fischer/>.

⁴⁵ *Inaugurační řeč J. L. Fischera* [online]. cit. 2011-01-17. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/historie-a-soucasnost/josef-ludvik-fischer/>.

Stejně jako Karel Engliš byl i J. L. Fischer velmi plodným autorem, který se snažil své myšlenky propagovat nejen ve svých knihách, ale také v periodickém tisku. „*Fischer je autorem téměř padesáti knižních monografií, nejméně pět rozsáhlejších rukopisných prací nebylo dosud vydáno. Publikoval bezmála dvě stě odborných příspěvků ve sbornících z vědeckých konferencí a ve vědeckých časopisech doma i v zahraničí, stovky recenzí, statí, referátů, slovníkových hesel, sdělení a zpráv ve vědeckém a odborném tisku, stovky populárně-vědeckých článků a pojednání v periodickém tisku...*“⁴⁶ V roce 2005 vyšly nákladem Univerzity Palackého zde mnohokrát citované Listy o druhých a o sobě, paměti J. L. Fischera, které zachycují jeho život od narození až do roku 1938. Fischer je psal v době, kdy nemohl publikovat, k jejich vydání však došlo až v nedávné době, protože jejich ediční příprava byla mimořádně náročná (zachovalo se několik verzí rukopisu). Listy o druhých a o sobě patří bezesporu mezi základní díla české memoárové literatury.

⁴⁶ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer: Česká otázka dnes- poslání malého národa*. Olomouc: Společnost J. L. Fischera v Olomouci, 2007, s. 47.

3. Zakládání univerzit a období druhé světové války

Po skončení obou světových válek sílí snaha veřejnosti o zřízení vlastních nových institucí. V Československu tak vznikají dvě nové české univerzity – roku 1919 v Brně a roku 1946 se obnovuje vysoké školství v Olomouci. V následující kapitole bude popsáno, jak s velkým úsilím Engliše a Fischera vznikala Masarykova univerzita v Brně a Palackého univerzita v Olomouci. Vedle toho bude přiblíženo, jak oba zakladatelé a první rektori strávili složité období druhé světové války.

3.1. Vznik druhé české univerzity

*„Boj o vysokou školu, která v moravské metropoli sídlí dnes, začala v 60. letech 19. století. Jak olomoucká, tak brněnská městská správa tehdy požádaly o obnovení univerzity...Tlaky na její zřízení od roku 1885 sílily, myšlenka se dostala i do vídeňského parlamentu. Masaryk však ve své snaze nebyl sám, podporovaly ho nejširší vrstvy akademické obce české univerzity v Praze.“*⁴⁷ Zřízení nové české univerzity však nepodporovali Němci žijící v Brně, kteří ovládali místní radnici a nechtěli oslabit svou pozici. Doporučovali, ať je nová univerzita vybudována například v Prostějově. Dalším ohrožením pro univerzitu byla také touha Slováků vybudovat univerzitu v Bratislavě. Vhodná doba pro vybudování nové univerzity přichází až po skončení 1. světové války.

*„S ideou založení druhé české univerzity přišel Karel Engliš do styku nejpozději během svého studia na Univerzitě Karlově v Praze.“*⁴⁸ Englišův oblíbený profesor Bráf předkládá roku 1904 návrh na zřízení nových učitelských míst na UK, a to právě tolika, kolik by jich bylo třeba na univerzitě nové. Už během působení na brněnské technice zakládá Engliš společně s Františkem Weyrem seminář pro vědeckou výchovu absolventů práv, kterého se účastní mnohé osobnosti později vzniklé právnické fakulty MU a také brněnské národohospodářské školy.

Úsilí Karla Engliše o zřízení druhé české univerzity úzce souvisí nejen s přáním jeho oblíbeného T. G. Masaryka, ale především s jeho politickým působením. Poté co se stává poslancem Národního shromáždění, předkládá 15. listopadu 1918 společně se spisovatelem Aloisem Jiráskem návrh na zřízení brněnské univerzity. Tento návrh vytváří společně s Františkem Weyrem. *„Původní návrh zákona o zřízení druhé české university*

⁴⁷ *Měsíčník Masarykovy univerzity Muni.cz* [online]. cit. 2011-03-20. Dostupné z: http://info.muni.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1289&Itemid=134.

⁴⁸ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 20.

vypracovali jsme společně...Dodávám, že nebylo k tomu třeba mnoho práce, poněvadž jsme základní myšlenky této zákonodárné akce se týkající měli dávno vypracované v hlavě a námi navrhovaný zákon měl pouze sedm paragrafů a žádnou důvodovou zprávu, které také vzhledem k jeho nespornosti nebylo třeba.“⁴⁹

O tomto návrhu jedná na konci ledna 1919 Národní shromáždění. „Školský výbor, probrav po předchozím přehledu posavadního zápasu za druhou českou universitu a po krátkém nárysu dějin bývalé university moravské všechny důvody mluvící pro neodkladné zřízení druhé české university, zdůraznil jednomyslně její naléhavou potřebu, jakožto nesporného, celonárodního, osvětového požadavku.“⁵⁰ Po důkladném prodiskutování všech výhod a nevýhod se rozhoduje zřídit druhou českou univerzitu právě v Brně. „Zákonem z 28. ledna 1919 byla zřízena česká univerzita v Brně o čtyřech fakultách - Právnické, Lékařské, Přírodovědecké a Filozofické, která od počátku nesla jméno muže, který se o její vznik zasloužil snad ze všech nejvíce, T. G. Masaryka. Posláním nové univerzity bylo, řečeno slovy pamětní listiny z roku 1919, aby "žila, mohutněla a kvetla v ušlechtilém závodění se starší sestrou pražskou".“⁵¹

Někdejší rektor MU Eduard Schmidt popisuje vliv Karla Engliše na brněnskou univerzitu takto: „Svojí výraznou osobností jí vtiskl v samém počátku vysoké nároky vědecké, pedagogické a mravní. Je příkladem erudovaného vědce, inspirujícího vysokoškolského učitele, energického organizátora, úspěšného státního činitele a především člověka pevných mravních zásad.“⁵²

Logickým vyústěním jeho zásluh o vznik univerzity je jeho zvolení prvním rektorem. Úřad zastává v akademickém roce 1919/1920 a v následujícím roce je podle zvyku prorektorem. Tento úřad vykonává zpočátku ještě v prostorách své kanceláře na brněnské technice. Do pedagogického sboru nové univerzity se dostávají především mladí absolventi Karlovy univerzity a brněnské techniky, mezi jinými Bohuslav Havránek, Roman Jakobson nebo Edvard Babák.

Domovskou fakultou však pro Engliše nadále zůstává fakulta právnická, na jejímž budování se také podílí. V letech 1921/1922 a 1925/1926 působí Engliš jako děkan této fakulty, v následujících letech jako proděkan. Kromě toho zde předsedá státním zkušebním

⁴⁹ WEYR, F. *Paměti II – Za republiky (1918-1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 39.

⁵⁰ *Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919*. Tisk 375. [online]. cit. 2011-03-20. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0375_00.htm.

⁵¹ *Historie Masarykovy univerzity* [online]. cit. 2011-01-16. Dostupné z <http://muni.cz/history/summary>.

⁵² SCHMIDT, E. Slovo rektora Masarykovy univerzity. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 7.

komisím a přichází s nápadem vydávat Vědeckou ročenku právnické fakulty Masarykovy univerzity, která vychází dodnes.

3.1.1. Engliš nikdy nezapomíná na „svou“ univerzitu

Do historie právnické fakulty se Engliš zapsal také tím, že se už jako ministr financí „zasloužil o realizaci stavby nové budovy právnické fakulty na Veveří ulici, jejíž základní kámen byl položen v roce 1928 za účasti prezidenta Masaryka.“⁵³ Dokázal zajistit finanční prostředky, a Masarykova univerzita tak získala nejen sídlo pro právnickou fakultu, ale i prozatímní útočiště rektorátních úřadů. Kromě toho byly v nové reprezentativní budově i prostory pro slavnostní příležitosti, které byly k dispozici všem fakultám.

„Na právnické fakultě Engliš nejvýrazněji rozvinul svou vědeckou činnost a založil zde tradici brněnské školy národohospodářské, která vycházela z jeho originálního přínosu obecné ekonomické teorii...“⁵⁴ Karlovi Englišovi se podařilo vytvořit vlastní ekonomickou školu, o kterou se zajímali představitelé rakouské ekonomické školy v čele s Josephem Schumpeterem a Ludwigem von Misesem, kteří se s ním dokonce osobně setkali v Brně.

Dalším významným činem, který Engliš pro MU podnikl, bylo získání univerzitních insignií. Zpočátku neměla Masarykova univerzita žádné, akademický senát o jejich pořízení jednal poprvé až v lednu 1931. Z důvodu probíhající hospodářské krize však ministerstvo školství tuto záležitost odložilo. Až o čtyři roky později Engliš (už jako guvernér Národní banky) přesvědčil prezidenta T. G. Masaryka, aby univerzitě věnoval rektorský řetěz se zlatou medailí. Ten prezident předal tehdejšímu rektorovi Janu Krejčímu v létě 1935 na zámku v Lánech. Poté Engliš neváhá oslovit zlínského obuvníka Jana Baťu, který na pořízení dalších insignií přispívá nemalým peněžním darem. Díky následné veřejné sbírce získává MU do roku 1938 kompletní sbírku řetězů i žezel.

V tomto období však už je Engliš vázán politickými funkcemi v Praze. „Praktická účast prof. Karla Engliše na činnosti Masarykovy univerzity byla však v té době z důvodů jeho pracovního zaneprázdnění v Praze minimální, ač nadále zůstával členem její akademické obce.“⁵⁵ Přesto Engliš vždy a ve všech funkcích, které zastával, myslel na „svou“ univerzitu a obhajoval její zájmy.

⁵³ ŠMÍDOVÁ, I. *Život a dílo prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 6.

⁵⁴ ŠMÍDOVÁ, I. *Život a dílo prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 4.

⁵⁵ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 23.

3.1.2. Odchod na Karlovu univerzitu

V březnu 1939 začíná další etapa Englišova akademického působení, tentokrát na Karlově univerzitě. Odchází na pražskou právnickou fakultu, kde je jmenován řádným profesorem. Nedlouho poté jsou však české vysoké školy z důvodu vypuknutí druhé světové války zavřeny. *„Jmenování Karla Engliše profesorem právnické fakulty Karlovy univerzity se neobešlo bez komplikací. Jmenovací dekret podepsaný prezidentem Emilem Háchou byl datován už 15. března 1939, ale po válce se profesorský sbor právnické fakulty Univerzity Karlovy proti jmenování ohradil s podotknutím, že si lze jen těžko představit, jak státní prezident vyřizuje jmenovací spis buď cestou do Berlína na jednání s Hitlerem, nebo na zpáteční cestě, popřípadě na společné večeři s německým kancléřem na Pražském hradě. Profesorský sbor prohlašoval, že nikdy neměl námitek proti Englišově působení na UK a jeho osobě, jen nechtěl připustit možnost jmenování vládou bez předchozího návrhu fakulty. Sbor profesorů ubezpečoval, že brojí-li proti nezákonnému Englišovu jmenování, nemíni se dotýkat jeho vědecké kvalifikace. Proto bylo původní jmenování prohlášeno za nulitní a než-li se stal Engliš na základě fakultního návrhu řádným profesorem národního hospodářství Karlovy univerzity, vrátil se do svazku s Masarykovou univerzitou; jen ale nakrátko, protože byl vzápětí nově jmenován profesorem v Praze.“*⁵⁶

Profesor Engliš se tak během války více věnuje psaní a především rozvoji své teleologické teorie. V této době vzniká jeho dílo Velká logika, ze kterého stihne po skončení války vydat pouze výtah nazvaný Malá logika. Velká logika již nestihne vyjít kvůli komunistickému převratu v únoru 1948.

Ještě jednou se Engliš vrací do Brna, jak píše F. Vencovský: *„Snad naposledy stanul Engliš na půdě Masarykovy univerzity 21. dubna 1947, kdy byl jemu a jeho blízkému spolupracovníkovi a příteli Františku Weyrovi předán diplom čestného doktora.“*⁵⁷ Stali se tak prvními a jedinými nositeli tohoto vyznamenání do uzavření univerzity v roce 1950.

3.2. Holandský exil, založení Univerzity Palackého (UP)

*„Šest let pobytu prof. PhDr. Josefa Ludvíka Fischera v nizozemském exilu (1939 – 1945) je v biografii významného českého filozofa a sociologa nejméně známým obdobím.“*⁵⁸ Útržkovité informace z tohoto období máme z příběhů, které výjimečně vykládal svým

⁵⁶ Lidové noviny, 17. února 1994, r. 7, č. 40, s. 7.

⁵⁷ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 23.

⁵⁸ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 51.

přátelům, dětem a žákům. Fischerův žák J. V. Musil se proto rozhodl toto období důkladněji zmapovat a podařilo se mu přinést informace, které ve Fischerově životopise předtím chyběly. Během studijního pobytu v Nizozemí v roce 1991 se mu podařilo navázat kontakt s lidmi, se kterými se Fischer během svého exilu setkal.

3.2.1. Na útěku před režimem

Ještě na začátku roku 1939 přednáší Fischer na Masarykově univerzitě. Na konci března však náhle onemocněl a musel být hospitalizován. Během svého pobytu v nemocnici získává za pomoci přátel zfalšované dokumenty na jméno Martínek (rodné příjmení jeho matky), tak aby mohl ihned po svém propuštění odcestovat. Ocítá se totiž na seznamu Gestapa jako nežádoucí osoba, kterou je potřeba „vyřaditi z aktivity“⁵⁹. Fischer je však o této skutečnosti informován, a proto se rozhoduje opustit Československo. Proč si vybral právě Nizozemí? J. V. Musil uvádí tyto tři důvody: 1. Nizozemí byl tehdy ještě neutrálním státem, 2. bylo dobře situováno pro případ, že by chtěl pokračovat dál do Francie nebo Anglie, 3. Nizozemí je poměrně blízko Československu. Přesto se tato volba nakonec neukázala být příliš bezpečnou, protože v březnu 1940 překročila válka i německo-nizozemskou hranici.

Po svém příchodu do Amsterdamu se Fischer dostává do podnájem k manželům Lijsenovým. Zejména paní Lijsenová, které se říkalo „teta Bolenka“, byla vždy vstřícná a ochotně se starala o běžence z Východu a Židy. Podle Fischerova žáka Ivana Gadourka byla prý Bolenka ze smíšeného manželství rusko-českého, a proto s exulanty z Východu vždy sympatizovala. V prvním roce v exilu se Fischer živil především hodinami češtiny a také publikováním v řadě periodik, všeobecných i odborných. Publikuje je však pod cizím jménem nebo zcela bez označení, tudíž je dohledání těchto článků dnes téměř nemožné. Hovoří se však o stovkách článků. Na jaře 1940 v den okupace Nizozemí však Fischer z obavy před Gestapem většinu svých novinových článků i korespondence pálí. Dokázal se velmi rychle adaptovat na cizí prostředí, naučil se holandsky a v Amsterdamu se prý vyznal stejně dobře jako v Praze.

Po okupaci Nizozemí se Fischer pokouší uprchnout na lodi do Anglie, což se mu však nedaří. Společně se skupinou námořníků a Židů čeká v usedlosti jistého De Graafa. Někdo však patrně jejich plán prozradil a do usedlosti vniká Gestapo. Sám Fischer tuto situaci po válce popsal v deníku *Het Parool* ve článku nazvaném „Prof. Fischer se ukryl v bedně“:

⁵⁹ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 55.

*„Najednou se strhl poplach, že usedlost obklíčili Němci. Pokoušeli jsme se utéct. Všechny cesty byly odříznuty. Chtěli jsme se skrýt. Ve stodole, v seně, ve skříních. Já sám jsem vběhl do chodbičky. Stála tam bedna. Vlezl jsem do ní.“*⁶⁰ Při prohlídce domu ho Němci nenašli, a to ani napodruhé. Jak však sám Fischer vzpomínal, vděčil za svůj život De Graafovi, kterého Gestapo poslalo do koncentračního tábora, ze kterého se už nevrátil.

Fischerovým druhým amsterodamským domovem se stal dům paní Addie M. Kramersové, kde zůstává po zbytek svého exilu. Je donucen změnit místo pobytu, protože se Němci dopátrali jeho pravého jména a vypsalí za jeho nalezení odměnu. Prostřednictvím A. Kramersové se Fischer seznamuje mimo jiné s manžely van Emde Boasovými, kteří hrají v tomto období jeho života důležitou úlohu. V jejich domě se často konají schůzky odpůrců nacistického režimu, kterých se „Joost“ (jak Fischera van Emde Boasovi oslovovali) účastní. Začíná také učit prof. Boase češtinu a pořádá v jejich domě na Stadionweg přednášky dějin filozofie. Jak vzpomíná Magda van Emde Boasová: *„Muselo to být na konci roku 1944 nebo počátkem 1945. Ne-židé směli opět vycházet večer na ulici. Joost se rozhodl, že v našem domě uspořádá kurz filozofie. Kromě nás obou a našich tehdejších domácích přátel se kurzu zúčastnila ještě řada osob...my jsme byli přesvědčeni o tom, že Joost prověřil jejich spolehlivost.“*⁶¹ Během druhého nebo třetího večerního sezení však do domu vtrhla policie. Jediným štěstím pro všechny zúčastněné bylo to, že policie se nesnášela s Gestapem, a tak jediným následkem těchto setkání bylo pokárání pro hostitele Boasovy.

Kromě toho získává Fischer v Nizozemí další přátele – historika prof. Dr. J. Pressera, prof. van der Leeuwa nebo slečnu Juffrouw Meiboom. Všechny tyto osobnosti, kterým byl vděčný za mnohé, pak mohl po válce coby rektor Palackého univerzity pozvat do Olomouce.

Konec války v Nizozemí přichází poměrně pozdě, Němci kapitulují až 5. května 1945. Fischer se tedy může vrátit domů, kde na něj čeká manželka a děti Jiří a Viola. Ta píše ve svém článku „Prožitek otce“ o setkání s otcem toto: *„Mezi spoustou lidí běží, proplétá se dítě, až mu najednou skočí na krk s výkřikem „tatínku““. Ta následující půlhodina, kterou jsme nocí šli pěšky z Králova Pole do Řečkovic, patří k nejšťastnějším chvílím mého*

⁶⁰ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 71.

⁶¹ VAN EMDE BOAS – STARKENSTEIN, M. Joost Fischer. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 33.

životu.“⁶² Rodinná idylka však netrvá dlouho a Fischer od rodiny znovu odchází, tentokrát však ne do ciziny, ale za svojí novou ženou Jarmilou.

3.2.2. Obnovení vysokého školství v Olomouci

Myšlenka obnovení olomoucké univerzity vzešla po skončení německé okupace od studentů a také skupiny lékařů tzv. Zemských ústavů v Olomouci. Ti původně neuvažovali o vzniku vlastní univerzity, ale o vybudování pobočky lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Tato myšlenka však postupně ustupovala názoru, že „*se práce nějaké vysoké školy může rozvíjet jen ve svazku celé univerzity*“⁶³, a proto by měla být v Olomouci zřízena celá univerzita. V Olomouci v té době fungovala samostatně Cyrilometodějská teologická fakulta, která tuto iniciativu také podpořila. Budování nové univerzity samozřejmě nebylo jednoduché, bylo potřeba zvolit vedení univerzity a zabezpečit dostatečně početný pedagogický sbor. „*Bylo doporučeno ustanovit výbor pro obnovení olomoucké univerzity. K jeho ustanovení došlo dne 1. července 1945 a do jeho čela byl zvolen doc. dr. Jaroslav Odstrčil (olomoucký lékař – pozn. autora).*“⁶⁴

Fischerův spolupracovník a asistent z té doby Robert Smetana píše o výběru nového rektora: „*Stačilo nakonec několik slov, abychom se s ředitelem Vybíralem dokonale shodli na tom, že nejlepším prvním rektorem obnovené olomoucké univerzity by za daných okolností byl J. L. Fischer a že v ČSR nevíme o vhodnější osobnosti pro tento úkol.*“⁶⁵ Přestože tento způsob výběru měl i své odpůrce, kteří prosazovali volbu rektora, byl Fischer jedinou osobou, která připadala pro tuto funkci v úvahu.

„*Zvláštní úmluvou jsme stanovili, že Ústřední národní výbor v Olomouci pošle pro J. L. Fischera do Řečkovic u Brna, kde J. L. Fischer bydlil, osobní automobil a že jej v tomto voze doprovodí do Olomouce. K Fischerově návštěvě došlo dne 8. února 1946.*“⁶⁶

Do budování nové univerzity se zapojila široká veřejnost – místní politici, Ústřední národní výbor v Olomouci, poslanci i profesori Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty. Početná delegace, složená ze zástupců těchto skupin, se zúčastnila zasedání Prozatímního národního shromáždění, na kterém mělo být založení nové univerzity oficiálně

⁶² FISCHEROVÁ, V. Prožitek otce. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 9.

⁶³ SMETANA, R. O tom, jak byla universita v Olomouci obnovena. *Kdy-kde-co v Olomouci*, 1996, č. 1, s. 31.

⁶⁴ ŠPRINC, Z. Příspěvek k historii obnovení olomoucké univerzity. *Kdy-kde-co v Olomouci*, 1996, č. 9, s. 42.

⁶⁵ SMETANA, R. O tom, jak byla universita v Olomouci obnovena. *Kdy-kde-co v Olomouci*, 1996, č. 3, s. 31.

⁶⁶ SMETANA, R. O tom, jak byla universita v Olomouci obnovena. *Kdy-kde-co v Olomouci*, 1996, č. 5, s. 45.

odhlasováno. „*Když dne 21. února 1946 došla do Olomouce kolem 15. hodiny telefonická zpráva, že zákon o obnovení univerzity byl právě odhlasován a že Olomouc se stává znovu universitním městem, rozezvučely se na celou hodinu všechny olomoucké zvony.*“⁶⁷

Znamenalo to však teprve počátek velkého úsilí. V březnu 1946 se v Praze setkává olomoucká delegace ve složení Vybíral, Malínský a Smetana s ministrem školství Zdeňkem Nejedlým, který slibuje do šesti týdnů jmenovat novým rektorem J. L. Fischera. Nový rektor je jmenován podle slibu 30. dubna 1946.

Podle P. Urbáška⁶⁸ byla tato Fischerova angažovanost překvapivá vzhledem k jeho výhradám vůči tehdejšímu československému terciálnímu školství. Je známo, že zpočátku nebyl Fischer myšlenkou vybudovat novou univerzitu příliš nadšen, a to především kvůli nedostatku vědců a pedagogů. „*Fischer se ovšem pustil do budování univerzity s obrovskou vervou. Úspěšně zval do Olomouce vyučující z Prahy a Brna, získával nové prostory, osobně přivážel knihy, ale i topná tělesa, okenní tabule a otop. Snil o malé, zato elitní univerzitě s evropským dosahem.*“⁶⁹

Olomoucká veřejnost se snažila svoji univerzitu podporovat všemi možnými způsoby. „*V kraji se pořádají sbírky na univerzitní insignie, v mnohých místech odhlasovává občanstvo dobrovolnou daň, vybíranou při výdeji potravinových lístků ve prospěch obnovení univerzity.*“⁷⁰

Slavnostní otevření univerzity chtěl nový rektor uspořádat už v listopadu 1946, z organizačních důvodů se mu to však nepodařilo. „*Fischer totiž hodlal seznat do Olomouce nejvyšší představitele spojeneckých mocností. Tuto iniciativu olomouckého rektora československá vláda odmítla, jenže se značnými průtahy, a tak bylo otevření obnoveného vysokého učení v Olomouci odloženo na 21. únor 1947.*“⁷¹ Po projednání vlády se nakonec na slavnostní akt vydala početná delegace z Prahy i ze Slovenska. Mezi účastníky nechyběl prezident republiky Edvard Beneš, předseda vlády Klement Gottwald, ministři Jaroslav Stránský, Ludvík Svoboda a Zdeněk Nejedlý a zástupci diplomatického sboru. Z pražského hlavního nádraží byly pro tuto delegaci vypraveny dvě speciální vlakové soupravy. Program slavnostního otevření univerzity se odehrával v Arcibiskupském paláci a vlastní slavnostní akt proběhl v sále olomoucké Reduty, kde

⁶⁷ SMETANA, R.: O tom, jak byla universita v Olomouci obnovena. *Kdy-kde-co v Olomouci*, 1996, č. 3, s. 46.

⁶⁸ URBÁŠEK, P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

⁶⁹ URBÁŠEK, P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

⁷⁰ ŠPRINC, Z. Příspěvek k historii obnovení olomoucké univerzity. *Kdy-kde-co v Olomouci*, 1996, č. 10, s. 42.

⁷¹ URBÁŠEK, P. „Vládní příběh“ vzniku olomoucké univerzity /II/. *Žurnál UP*, 2011, roč. 20, č. 16, s. 7.

promluvil prezident Beneš, ministr školství a osvěty Stránský a samozřejmě také nový rektor J. L. Fischer.

Ve své inaugurační řeči popsal svůj záměr s UP takto: „*Je mi dále radostnou povinností poděkovati panu ministrovi školství a osvěty za projev důvěry, symbolizovaný zavěšením rektorského řetězu. Mohu ho ujistiti, že jakkoliv usiluji o to, aby existovalo co nejtěsnější pouto mezi olomouckou univerzitou a celým olomouckým krajem, nikdy jsem neviděl poslání Palackého univerzity v tom, aby snad byla nějakou univerzitou regionální. Naopak, aby se jí nestala, kladu od samého počátku – pokud je v mé moci, na ni měřítko nejvyšší a nepřestanu klást, pokud ponesu odpovědnost za její budování...*“⁷²

Organizace takovéto slavnostní události s sebou nesla i mnohé nepříjemnosti, především při přípravě občerstvení pro téměř 700 hostů. „*...to opravdu nebylo v době předělového zásobovacího systému jednoduché. Stát zastoupený ministerstvem výživy sice uvolnil jednorázový mimořádný přiděl masa, másla, cukru, vajec a umělého tuku, nicméně hlavní tíha v zajištění potřebných poživatin spočinula na bedrech příznivců nově ustavené univerzity.*“⁷³ Místní podnikatelé a svazy proto věnovaly k této příležitosti velké množství surovin (vejce, med, svíčková, káva, čaj, pečivo, plzeňské pivo a víno z jižní Moravy). Z celé slavnostní akce byl pořízen i dokumentární film s názvem Palackého odkaz.

„*Měla to být vysoká škola nevelká počtem studentů, založená na partnerské spolupráci zkušených vědců a talentovaných studentů, s velkým podílem cizinců, a obsahově tradičně zaměřená (její FF) na studium východních jazyků a kultur, zejména čínské a indické filologie, historie a filozofie.*“⁷⁴ Toho chtěl Fischer dosáhnout především za pomoci týmu předních osobností těchto oborů, např. profesora Jaroslava Průšky, doc. Augusta Paláta nebo dr. Věry Šťovičkové. Kromě toho, že měl kolem sebe nový rektor vynikající spolupracovníky, podporovaly ho nejen orgány státní správy a samosprávy, ale také celá široká veřejnost, která si uvědomovala význam olomoucké univerzity pro budoucí generace.

3.2.3. Politické působení

Ještě před únorem 1948 nabízí Fischer služby komunistické straně, která je však odmítá. Do strany skutečně vstupuje až v únoru 1948 a současně se stává vysokým funkcionářem krajského akčního výboru. „*Jeho fascinace novými poměry vyvrcholila na dubnovém*

⁷² *Inaugurační řeč J. L. Fischera.* [online]. cit. 2011-01-17. Dostupné z <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/historie-a-soucasnost/josef-ludvik-fischer/>.

⁷³ URBÁŠEK, P. „Vládní příběh“ vzniku olomoucké univerzity /II/. *Žurnál UP*, 2011, roč. 20, č. 16, s. 7.

⁷⁴ -bi-. Olomoucké návraty JLF. In: *Hanácké noviny*, 30. 12. 1994, r. 5, č. 257, s. 13.

*sjezdu národní kultury, kde Fischer dokonce hovořil o nutnosti podříditi svobodu vědeckého bádání nastupujícím politickým poměrům.“*⁷⁵ Přitom si však při vstupu do strany slíbil, že se nestane marxistou, ale bude vždy věrný své skladebné filozofii.

Na Fischerovo jednání v této složité době vzpomíná také jeho žák Ivo Gaďourek: „*Psal tam (Fischer), že po noci plné vnitřního boje se přesvědčil, že budoucnost patří komunismu. Pro nás, mladé Turky, to bylo velkým zklamáním.*“⁷⁶ Toto Fischerovo jednání pochopil až o mnoho let později, když se s ním setkal na filozofickém kongresu ve Francii. Fischer v té době velice lpěl na nově založené univerzitě a chtěl předejít jakýmkoli konfliktům s oficiálními strukturami. Důsledkem jeho politické angažovanosti byl minimální dopad personálních čistek na olomoucké univerzitě. Kromě toho však také pokládal rychlý spád událostí února 1948 za naplnění svých levicových idejí. Brzy však zjistil, že se mýlí.

*„Fischer však – na rozdíl od jiných – vystřízlivěl velmi rychle a jako pravý filozof se rozhodl, že oportunistou nebude. Na konci roku 1948 odešel ze všech svých politických funkcí a v roce 1949 i z funkce rektora olomoucké univerzity.“*⁷⁷ Přesto toto období zůstává temnou skvrnou na Fischerově pověsti. Mnozí odsuzovali a stále odsuzují Fischerovo jednání, přestože se univerzita už více než 20 let snaží jeho jméno očistit. „*Bez JLF by asi olomoucká univerzita a zvláště její FF byla zbavena jeho vědeckých a lidských postulátů, které většinou respektovali jeho pokračovatelé v letech 60., a jichž si váží i současná akademická obec UP.*“⁷⁸ O navrácení důvěryhodnosti Fischerovu odkazu se snaží nejen UP, ale i další instituce, jak bude zmíněno v následující kapitole.

⁷⁵ URBÁŠEK P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

⁷⁶ GAĐOUREK, I. Vzpomínka na J. L. Fischera. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 74.

⁷⁷ URBÁŠEK P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

⁷⁸ -bi-. Olomoucké návraty JLF. *Hanácké noviny*, 30. 12. 1994, r. 5, č. 257, s. 13.

4. Spory s režimem a tragédie konce

Rok 1948 v Československu přinesl nadvládu komunismu na další čtyři desetiletí. To pro Engliše i Fischera znamená útlum veřejné aktivity a nakonec i úplné izolace od okolního světa. Tato kapitola popíše poslední etapu jejich působení, konec jejich životů, a zaměří se také na jejich odkaz pro současnost.

4.1. Smutný konec velkého národohospodáře

V listopadu 1947 je Engliš zvolen rektorem Karlovy univerzity. Slavnostní instalace nového rektora se konala 9. prosince a Engliš na ní po složení přísahy přednesl proslov ke studentům, který měl nebývalý ohlas. Jeho slova, která vkládala na studenty odpovědnost za osud národa, se stala posledním svobodným projevem akademického činitele před nástupem komunismu. Nový rektor však ve své funkci nezůstává dlouho, už v únoru 1948, bezprostředně po komunistickém puči, je mu doručen dopis. Předseda Akčního výboru pražských vysokých škol v něm Engliše žádá, aby se „*zaručil, že bude prosazovat ve vysokoškolském životě politiku vlády Klementa Gottwalda.*“⁷⁹ Po nátlaku ze stran dalších akčních výborů bylo rozhodnuto. Engliš si byl vědom toho, že jeho setrvání ve funkci je neudržitelné. V dopise ministroví školství Zdeňku Nejedlému píše: „*Slovutný pane ministře, jelikož se strany, kterou ráčíte zastupovat ve vládě nyní na křesle ministra školství, kdy proti mé osobě byly vyslovovány námitky při mé volbě rektorem University Karlovy, považuji za svou povinnost po jmenování nové vlády tázat se Vás, pane ministře, přejete-li si, abych se své funkce vzdal. Zařídím se podle Vašeho přání a podepisuji se v hluboké úctě.*“⁸⁰ Nečeká už ani na odpověď a pod tíhou okolností 26. února rezignuje na funkci rektora.

Tím nastává těžké období nejen pro samotného Engliše, ale i pro jeho rodinu, žáky a přátele. Jeho nejstarší syn Karel odchází ještě roku 1948 do Kanady, dcera Věra je společně s manželem uvězněna pro pokus o útěk z Československa.

„*V roce 1952 se musí Karel Engliš jako tehdejší představitel „buržoazní kapitalistické třídy“ vystěhovat z Prahy do malého domku své sestry v rodné Hrabyni; je mu odebrán starobní důchod, který je nahrazen sociálním minimem; odňat je mu nárok na potravinové lístky; jeho knihy jsou zabavovány, vyřazovány z knihoven a posléze ničeny. Engliš je*

⁷⁹ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 27.

⁸⁰ VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 28.

podrobován domovními prohlídkami a kontrolou korespondence.“⁸¹ Jen se štěstím uniká přísnějšímu trestu, je označován za jednoho z představitelů kapitalistického systému a odpůrce centrálně plánovaného hospodářství.

Zde v Hrabyni ještě Engliš píše některá svá díla, která jsou především filozofického a memoárového rázu. Přestože byl pod neustálým dohledem Státní bezpečnosti, podařilo se zachovat všechna jeho díla, z nichž bylo mnoho vydáno až po roce 1989. Dne 13. června 1961 umírá ve věku 81 let.

K jeho odkazu se veřejnost smí znovu obrátit až po pádu komunistického režimu v listopadu 1989. V roce 1991 získal Engliš in memoriam Řád T. G. Masaryka za zásluhy o demokracii a lidská práva. V květnu 1992 vzniká na Ekonomické fakultě Vysoké školy báňské v Ostravě Nadační fond Karla Engliše, který slouží *„k podpoře šíření myšlenek evropské a celosvětové spolupráce, ideí demokratického myšlení studentů a mladých pedagogů a na podporu vysokoškolského vzdělávání a aktivit vysokoškolské mládeže...rozšiřování dokumentace, vydávání odborných publikací a propagačních materiálů související s činností profesora Karla Engliše...“*. Od roku 1994 uděluje nadace Universitas Masarykiana významným ekonomům cenu Karla Engliše. Tuto cenu získali v minulých letech například Josef Tošovský, Václav Klaus, František Vencovský nebo Robert Holman. Englišovo ekonomické učení stává součástí výuky na vysokých školách.

V rodné Hrabyni je mu vystavěn pomník. Je možno navštívit jeho rodný dům (č. p. 77) a podívat se také na místo jeho posledního odpočinku na hrabyňském hřbitově. V roce 2001 vzniká v Brně soukromá vysoká škola pojmenovaná po tomto vynikajícím ekonomovi.

4.2. Konec akademické kariéry

*„Ideový koncept sociální rovnosti a solidarity fundovaný demokratickými principy přiváděl českého levicového vzdělance do zásadních konfliktů s totalitou nacistickou i komunistickou. Přesto ale – hlavně v dobách, kdy komunistický režim poněkud povolil své „kontrolní“ otěže – se tito lidé opětovně vraceli k hlásání svých představ o společnosti spravedlivé, socialistické a demokratické.“*⁸² Toto konstatování přesně vystihuje Fischerovo působení v 50. a 60. letech, které tráví střídavě na olomoucké a brněnské

⁸¹ ZEMÁNEK, J.: *Karel Engliš (1880-1961) – vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. cit. 2011-01-24. Dostupné z: <http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>.

⁸² URBÁŠEK P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

univerzitě. Po skončení funkce prorektora na UP se v roce 1950 opět vrací na Filozofickou fakultu do Brna, kde působí jako profesor filozofie do roku 1952. Ve stejném roce je jmenován vedoucím katedry filozofie v Olomouci. „*Jeho konflikt s totalitním režimem vyvrcholil v roce 1954, kdy sepsal a nejvyšším stranickým a státním orgánům rozeslal memorandum o školské reformě, kterou podrobil zdrcující kritice. O rok později byl vyloučen z KSČ. Na jeho odchodu ze strany, jenž znamenal konec jeho akademické kariéry, se podíleli nejen „zdivočelí“ studenti a mladí asistenti, ale také jeho dlouholetí kolegové a přátelé, včetně těch, se kterými se sblížil již za svého prvorepublikového působení v Olomouci.*“⁸³

Přesto se nevzdává. V letech 1957-1960 přednáší opět v Brně a poté je předčasně penzionován. Roku 1968 je reaktivován a aktivně se podílí na založení katedry sociologie FF UP. Po dva následující roky se snaží určit její směřování a sestavit kvalitní pedagogický sbor. V roce 1970 ale přichází normalizace a Fischer je znovu odvolán. „*Až do smrti v r. 1973 byl pod kontrolou Státní bezpečnosti. Obdobně jako po r. 1960 nesměl ani přednášet, ani veřejně vystupovat a publikovat. Jeho mentální a fyzická kondice byla tehdy na velmi dobré úrovni, národ byl připraven o nenahraditelného pedagoga, osobnost vědce světového formátu, jakých se rodí málo.*“⁸⁴

Josef Ludvík Fischer umírá 17. února 1973 ve svém bytě na Dukelské ulici na mozkovou mrtvici. Na poslední den jeho života vzpomíná jeho nejmladší dcera Sylva: „*...maminka za mnou přišla s tím, že se jí to nechce s Jelešem – jak otce občas v řeči označovala, ačkoli jemu samému neřekla jinak než „Jožinku“ – nějak líbit a abych vstala a šla ho hlídat...Lékař přijel dost pozdě, měl na sobě oblek s kravatou a byl oholen. A pak nás i se sestrou vyhnali do kuchyně, kde jsme zůstali i tehdy, když dole na ulici zastavil vůz a když tatínka vynášeli po schodech dolů ze třetího patra.*“⁸⁵

O jeho úmrtí se dočítáme v Rudém právu z následujícího pondělí 19. února pouze v takto stručné zprávě: „*Významný český filozof a sociolog, univerzitní profesor Josef Ludvík Fischer zemřel v pátek v Olomouci ve věku 78 let. Byl blízkým spolupracovníkem Bedřicha Václavka a prvním rektorem Palackého university.*“⁸⁶ Je pohřben na hřbitově v Olomouci-Neředíně.

⁸³ URBÁŠEK P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6.

⁸⁴ VALENTA, L. J. L. Fischer jako demokratický filozof. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer: Česká otázka dnes- poslání malého národa*. Olomouc: Společnost J. L. Fischera v Olomouci, 2007, s. 46.

⁸⁵ MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer: Česká otázka dnes- poslání malého národa*. Olomouc: Společnost J. L. Fischera v Olomouci, 2007, s. 15-17.

⁸⁶ *Rudé právo*. 19. 2. 1973, č. 42, ročník 53, s. 2.

Od roku 1993 se olomoucká univerzita snaží navázat a očistit jméno J. L. Fischera. Nejprve uspořádala vzpomínkový večer k příležitosti 20. výročí úmrtí 17. února 1993, poté také čtyřdenní oslavy 100. výročí narození v listopadu 1994. Ve vestibulu Rektorátu UP je od té doby vystavena pamětní bronzová deska s reliéfem J. L. Fischera.

Od roku 1994 jsou každoročně na podzim pořádány tzv. Fischerovské přednášky, které organizuje „Komise pro přípravu výroční přednášky“. Ta vybírá přednášející a předkládá návrh ke jmenování Vědecké radě UP. *„Uskutečňuje se jednou ročně jako projev ocenění významu osobnosti prof. PhDr. Josefa Ludvíka Fischera. K jejímu přednesení vybere k tomuto účelu jmenovaná univerzitní komise významnou českou či zahraniční osobnost z kterékoliv vědní oblasti. Tematicky by měla být zaměřena k závažnému badatelskému problému dané vědní oblasti a neměla by postrádat znak filozofičnosti.“*⁸⁷ Mezi mnoha známými jmény bychom v řadě přednášejících mohli najít například Václava Pačese, Jiřího Grygara, Tomáše Halíka, Jindřicha Štreita nebo Bedřicha Moldana.

Vedle toho v Olomouci vzniká na počátku 90. let Společnost J. L. Fischera. Jejím zakladatelem a prvním předsedou byl jeho žák J. V. Musil, profesor na olomoucké teologické a pedagogické fakultě a autor mnoha článků a publikací o J. L. Fischerovi. Tato společnost je nerozpočtovou a nepříspěvkovou organizací a mezi její činnost patří vydávání publikací, pořádání přednášek a konferencí o JLF. Součástí této Společnosti se stal i „Nizozemsko-československý kruh J. L. Fischera“, který založil v roce 1991 při své studijní cestě do Amsterdamu J. V. Musil. Ke členství v tomto Kruhu přizval Fischerovy amsterodamské přátele a žáky, mezi jinými paní Magdu van Emde Boas nebo významného holandského sociologa prof. Dr. Abrama de Swaan z Universiteit van Amsterdam.

⁸⁷ *Fischerovské přednášky*. [online]. cit. 2011-01-26. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/fischerovske-prednasky/>

5. Stejní, a přece jiní

Jak bylo uvedeno již v úvodu, cílem této práce je porovnat životní osudy obou myslitelů. V této kapitole se tedy nejprve zaměřím na to, co měli Engliš a Fischer společné, tedy především zakládání univerzit a formování českého vysokého školství, v další části zmíním, co Engliše a Fischera odlišuje.

5.1. Co mají společného?

Karla Engliše i Josefa Ludvíka Fischera je bezesporu možné zařadit mezi významné české myslitele. Oba obohatili své obory o nové ucelené teorie, které spatřily světlo světa především díky velkému odhodlání a vytrvalosti svých autorů. Jak píše ve svém článku Josef Zemánek: „*Karel Engliš si během svého života dokázal vybudovat pověst uznávaného a respektovaného hospodářského odborníka, jehož „renomé“ přesahovalo hranice tehdejšího Československa. V celé naší historii se něco podobného podařilo jen několika dalším českým hospodářským teoretikům a praktikům.*“⁸⁸ Englišova teleologická teorie i Fischerova skladebná filozofie našly odezvu nejen u nás, ale také v zahraničí. Nejen proto mají obě tyto osobnosti světový význam.

Dalším pojítkem mezi těmito muži je jejich činnost při zakládání českých univerzit. Jak Masarykova, tak i Palackého univerzita vznikala v období po válce, kdy český národ obnovoval svoji identitu, a tak byly obě univerzity veřejností hlasitě podporovány. Oba se velkou měrou zasloužili o jejich založení a stali se také prvními rektory. Museli se potýkat se stejnými problémy – nedostatkem budov, získáváním kvalitních pedagogů, univerzitních insignií apod.

Kromě toho vždy zůstávali věrni svým oborům a podíleli se na založení svých mateřských fakult na univerzitách – Engliš stál u zrodu Právnické fakulty MU, Fischer u vzniku Filozofické fakulty UP. Na nich se pak snažili rozvíjet vědeckou činnost a předat své vědění nadaným studentům, na které kladli velmi vysoké nároky. Fischer od svých studentů požadoval „...*velkou píli, rozsáhlé vědomosti všeobecné a odborné, schopnost tvořivé analýzy a syntézy, schopnost pronikavě myslit a být schopným synoptického pohledu na skutečnost.*“⁸⁹ Stejně tak i Englišovi žáci museli být schopni logicky uvažovat,

⁸⁸ ZEMÁNEK, J. *Karel Engliš (1880-1961) – vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. cit. 2011-01-24. Dostupné z: <http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>.

⁸⁹ ELIÁŠ – ŽÁČEK, B. K požadavkům J. L. Fischera na adepty filozofie. In: MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 31.

převádět teoretické poučky do praxe, a tím svého profesora přesvědčit, že stojí za to se jim věnovat.

Z těchto studentů pak vzešla celá generace, která byla myšlením Engliše i Fischera ovlivněna. Z Englišových žáků vzniká brněnská národohospodářská škola, na učení J. L. Fischera navazují jeho žáci z olomoucké katedry sociologie.

Engliše-národohospodáře lze bezesporu označit i jako filozofa, přestože byl posuzován spíše podle funkcí, které vykonával a které byly pro společnost viditelné. *„A je dosti podivuhodné, že tento zanícený učitel a tvůrce vědy je národu znám spíše jako hospodářský politik, ministr financí a guvernér Národní banky, než jako tvůrce samostatné české nauky národohospodářské, spíše jako význačný kapitán hospodářský, než jako český myslitel.“*⁹⁰ Jeho teleologická teorie národohospodářská vychází z teleologické teorie obecné, která účelnost je řídícím principem lidského jednání, což zároveň předpokládá cíl a určenost tímto cílem. Tuto teorii Engliš aplikoval na národohospodářskou vědu, a ukázal tak zcela nový přístup k ní. Englišův příklon k filozofii je patrný i z jeho děl, vydává kromě známé Malé logiky například statě nazvané Ekonomie a filozofie nebo Kantův apriorismus a myšlenkový řád.

Fischer-filozof zase ve funkci olomouckého rektora prosazuje založení Ústavu pro plánování, který měl studenty vzdělávat v oblasti regionální ekonomie, a tím uspokojit dobové požadavky. Původně měl být součástí právnické fakulty, nakonec byl ale kvůli odsouvání jejího vzniku připojen k fakultě filozofické.⁹¹ Zřizováním podobných ústavů chtěl Fischer dosáhnout intenzivní mezifakultní a mezioborové spolupráce. Bohužel však měly tyto pokusy pouze krátké trvání. Kromě toho Fischer aplikoval svůj skladebný princip i v oblasti hospodářské – za správné považoval zřízení socialistické. Všechny ekonomické činnosti mají společnou funkci, kterou je krytí hospodářských potřeb. Fischer se tedy chtěl řídit zásadou ekonomického optima (nikoli maxima). Za optimální výrobu považoval takovou, která odpovídá možnostem pracujících i konzumujících subjektů.

Tyto příklady dokazují, že se oba snažili dosáhnout spolupráce mezi různými vědními obory, tedy aplikovat své učení v praxi. Engliš vždy vycházel ze své teleologické teorie, Fischer ze skladebné filozofie.

Kromě paralel v profesním životě jsou zřetelné i mnohé podobnosti v jejich osobních životech. Oba byli dvakrát ženatí, své první ženy, se kterými už měli děti, opustili a oženili

⁹⁰ CHYTIL, V. Dělník ducha. In: VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993, s. 47.

⁹¹ ŘEZNÍK, J. Ústav pro plánování při Filozofické fakultě Palackého university v Olomouci v letech 1949-1953. In: *Učíme ekonomii 90. let*. Praha: VŠE, 2010, s. 92-108.

se podruhé. Oba pocházeli z vesnického/maloměstského prostředí, ze kterého odešli za studiem do Prahy.

Konec života strávili Engliš i Fischer v ústraní, a to protože byli odpůrci tehdejšího režimu. Každý z nich ale vyznával jiné přesvědčení – Engliš byl pravicově zaměřený, zatímco Fischer se klonil k levici (nejprve komunismu, ze kterého ale později vystřízlivěl, později spíše k socialismu). Jako rektori (Engliš Karlovy univerzity, Fischer Palackého univerzity) byli po nástupu komunismu odstraněni ze svých funkcí i z veřejného života. Engliš dožíval ve vyhnanství v rodné Hrabyni, Fischer se svou mladou manželkou a dvěma malými dcerami v Olomouci.

5.2. V čem se liší?

Co se týče rozdílů v jejich životech, tím základním je určitě rozdílnost prostředí, ze kterých Engliš a Fischer pocházeli. Karel Engliš pocházel z idylicky fungující rodiny, zatímco J. L. Fischer se svými rodiči nikdy blízký vztah nenavázal. Je nesporné, že tento fakt ovlivnil nadlouho dopředu jejich životy, do jisté míry jistě předurčil jejich zájem o vědu. U Engliše byla jeho ctižádost a houževnatost výsledkem snahy vyniknout mezi sourozenci a dostat se pryč ze společenského dna, zatímco u Fischera můžeme přičíst jeho příklon k filozofii a sociologii nedostatku rodinného zázemí.

Karla Engliše mnozí současníci považovali za podivína, nepřilíš přátelského a někdy dokonce až přelétavého. Jak píše František Weyr, Engliš trávil svůj volný čas nejráději doma, a jedině tady si ho mohli jeho přátelé vyhledat. Tady byl pak příjemným a spokojeným hostitelem. Nerad se ale vydával do společnosti a večírky a hostiny mu byly vyloženě na obtíž. O Fischerovi se naopak ve vzpomínkách přátel velmi často píše, že byl přátelský, vtipný a pozorný. I on sám píše ve svých vzpomínkách o mnoha přátelstvích, která měla dlouhé trvání a kterých si velmi vážil. Stejně tak i jeho děti vzpomínají na svého otce jako laskavého a výjimečného člověka.

Jejich osud byl významně ovlivněn dobou, ve které žili. Během druhé světové války je Fischer donucen uprchnout ze země, zatímco pro Engliše nastává se zavřením vysokých škol období vědeckého bádání. S příchodem komunistického režimu jsou Engliš i Fischer sesazeni ze svých veřejných funkcí a je (mimo krátká období uvolnění) zakázána jejich pedagogická a další činnost. Jsou zahrnuti do ústraní, sledování Státní bezpečností a jejich myšlenky a díla jsou zakázána. Ani jeden z nich se nedožil konce komunistického režimu, se kterým přichází nový zájem o jejich odkaz. Jsou zakládány nejrůznější společnosti,

odkazující se k jejich osobnostem, jsou vydávány sborníky z konferencí pořádaných k počtě těchto mužů, vycházejí některá jejich dosud nevydaná díla.

Fischer se na rozdíl od Engliše nikdy ani chvilkově nepřiklání k oficiálním strukturám, i ve vysokých funkcích, které zastával, se snažil prosadit své přesvědčení. Proto dnes nikdo nemůže mít vůči němu v tomto směru žádné námitky – byl vždy zásadovým člověkem, který jednal podle svého nejlepšího přesvědčení. Jak už jsme zmiňovali v kapitole 5, Fischer v roce 1948 ve snaze nepoškodit olomouckou univerzitu vyslovuje své přesvědčení o správnosti komunistického převratu a vstupuje do strany. Tam sice nesetrvá dlouho a brzy vystřízliví, nicméně to ve velké míře poškodilo jeho pověst.

Závěr

Tato bakalářská práce měla za cíl metodou paralelních životopisů porovnat životní osudy ekonoma Karla Engliše a filozofa Josefa Ludvíka Fischera. Zaměřila jsem se na jejich osobní a profesní život, nikoli na dílo. Po prostudování odborné literatury, paměti i soudobého tisku jsem našla mnoho podobností a naopak i protikladů, které jsem v této práci chronologicky sepsala a seřadila.

Během psaní jsem se potýkala nejprve s dlouhými a náročnými texty, které mnohé knihy o životě a díle obou myslitelů obsahují. Nejprve to byla kniha paměti J. L. Fischera *Listy o druhých a o sobě*, která mezi vyprávěním o životních osudech autora nabízí i mnohá jeho filozofická východiska, která se vyvíjela a postupem času měnila. Ač jsou psána s poměrně velkým odstupem, autor velmi detailně popisuje svůj život od narození až do roku 1938. S podobným materiálem jsem se potýkala i u Karla Engliše, jehož knihy a sborníky o něm vydané jsou plné jeho ekonomických úvah a teorií. Přestože jejich učení není obsahem naší práce, považovala jsem za důležité se s jejich učením seznámit a pochopit tak, o co jim v jejich vědeckém bádání a snažení šlo.

V této složité spleti knih, sborníků, novinových článků a dalších materiálů jsem se snažila přehledně seřadit nejdůležitější události v životech těchto dvou významných českých myslitelů. Především v případě J. L. Fischera byla tato práce velmi náročná, protože není k dispozici žádný jeho úplný životopis. Bylo tak nutné sesbírat informace z mnoha míst, přičemž některé informace si odporují. Informace a detaily ze života Karla Engliše jsem se pokoušela získat na brněnské Vysoké škole Karla Engliše, což se bohužel nepodařilo.

Druhým problémem bylo rozčlenit text na kapitoly tak, aby na sebe logicky navazovaly, a přitom zachovávaly formu paralelnosti.

Jak jsem uvedla již v úvodu, vybrala jsem si toto historické téma proto, abych připomenula a poukázala na velké české myslitele, kteří během svého života nedošli příliš velkého uznání. Tato práce má být také výzvou k tomu, abychom se poučili z historie a připomínali odkaz a myšlenky Karla Engliše a Josefa Ludvíka Fischera, které mohou najít uplatnění i v současnosti. Kromě jejich profesního života je třeba vyzvednout jejich osobní charaktery – oba byli nesmírně ctižadostiví (v pozitivním smyslu slova), poctiví a vytrvalí, stoupcí demokracie, u studentů oblíbení pro svůj lidský přístup.

Téma, které jsem si pro tuto bakalářskou práci vybrala, by si zasloužilo mnohem obsažnější zpracování. Jak vystihuje Fischerův žák Karel Floss: „*Osud JLF, a tedy jeho*

*vědecké a lidské hodnocení není námětem na několik řádků – je to téma pro veliký román, pro eposej, v níž by mohl do své tváře pronikavěji, a tedy svobodlivě nahlédnout celý náš národ.“*⁹² Jeho slova by se v budoucnu mohla stát inspirací k vypracování obsáhlejší a podrobnější diplomové práce. Jistě by bylo možné navázat na tuto práci a objevit nové pohledy na život a dílo nepřehlédnutelných osobností českého 20. století, Karla Engliše i Josefa Ludvíka Fischera.

⁹² FLOSS, K. Hlas J. L. Fischera je stále aktuální. In: MUSIL, J. V.: *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001, s. 39.

Summary

The aim of this bachelor thesis was to compare the life stories of economist Karel Engliš and philosopher Josef Ludvík Fischer by applying the method of parallel biographies. I focused on their personal and professional careers rather than on their works. After going carefully through literature, memoirs as well as daily press of the day I discovered a number of similarities as well as differences which I recorded and chronologically ordered in the thesis.

Karel Engliš as well as Josef Ludvík Fischer are undoubtedly to be ranked among the greatest Czech thinkers. The teleological theory of Engliš and Fischer's structural philosophy have been widely discussed home as well as abroad. That is one of the reasons of the both personalities' world-wide significance. Another link in both men careers is their engagement in establishment of Czech universities. Whereas Engliš is the founder of Masaryk University, Fischer has substantially contributed to restoration of a university in Olomouc. Both of them were also relieved of all public offices after the establishment of communist regime in 1948 – despite major differences in their political views. Engliš was a typical right-wing liberal whereas Fischer was rather a leftist (however, in favor of socialism, not communism). Their public activity as well as works have been abolished and their legacy was to be revived first after 1989.

I have chosen the topic in order to remind and draw attention to great Czech thinkers who had not been publicly recognized during their lifetimes. The thesis also aims to challenge the reader to take the history lesson and remind the legacy and thinking of Karel Engliš and Josef Ludvík Fischer, that is no less applicable today then during their lifetimes. Apart from their professional careers also their personal characters should be highlighted – both of them were enormously ambitious (in the good sense of the word), honest and relentless, great advocates of democracy and popular among students for their human approach.

Literatura k bakalářské práci

1. BULLOCK, A. *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Praha: KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6.
2. DOLEŽALOVÁ, A. *Rašín, Engliš a ti druzí*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2007. ISBN 978-80-245-1356-0.
3. ENGLIŠ, K. *Hrabyň mého mládí*. Opava: Matice slezská, 1999. ISBN 978-80-86887-15-9.
4. FISCHER, J. L. *Listy o druhých a o sobě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-7215-252-1.
5. GABRIEL, J. (eds.). *Hledání řádu skutečnosti*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. ISBN 80-210-0968-3.
6. HAVEL, V. *Projev při převzetí čestného doktorátu Palackého univerzity* [online]. cit. 2011-03-02. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/cestne-doktoraty/vaclav-havel/>.
7. HAVEL, V. M. *Mé vzpomínky*. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-026-7.
8. HEJTMÁNEK, M. a kol. *Osobnost, dílo, myšlenky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1990. ISBN 80-7067-924-7.
9. KAVANOVÁ-ŠPRINCOVÁ, S. O tom, jak byla universita v Olomouci obnovena (polemika k článku Roberta Smetany). In: *Kdy-kde-co v Olomouci*, roč. 1996, č. 9, s. 40-41. ISSN 1803-4713.
10. KOSATÍK, P. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80204-2307-8.
11. MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 – 17. 2. 1973*. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, 2001. ISBN 80-238-7361-X.
12. MUSIL, J. V. *Josef Ludvík Fischer: Česká otázka dnes - poslání malého národa*. Olomouc: Společnost J. L. Fischera v Olomouci, 2007. ISBN 80-903448-2-8.
13. ŘEZNÍK, J. Ústav pro plánování při Filozofické fakultě Palackého university v Olomouci v letech 1949-1953. In: *Učíme ekonomii 90 let*. Praha: VŠE, 2010. ISBN 978-807-357-XXX-X.
14. SMETANA, R. O tom, jak byla universita v Olomouci obnovena. In: *Kdy-kde-co v Olomouci*, roč. 1996, č. 1-5. ISSN 1803-4713.

15. ŠMÍDOVÁ, I. *Život a dílo prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993. ISBN 80-210-0829-6.
16. ŠMÍDOVÁ, I. (eds). *Sborník z konference k výročí narození prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1991. ISBN 80-210-0345-6.
17. ŠPRINC, Z. Příspěvek k historii obnovení olomoucké univerzity. In: *Kdy-kde-co v Olomouci*, roč. 1996, č. 9-10, s. 42-44. ISSN 1803-4713.
18. ŠTĚPÁN, J. (eds.). *J. L. Fischer a filosofie 20. století: sborník prací k 100. výročí narození*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1996. ISBN 80-7067-680-9.
19. URBÁŠEK P. Josef Ludvík Fischer - rektor zakladatel. *Žurnál UP*, 2004/5, roč. 14, č. 4, s. 6. ISSN 1804-6754.
20. URBÁŠEK, P. „Vládní příběh“vzniku olomoucké univerzity /III/. *Žurnál UP*, 2011, roč. 20, č. 16, s. 7.
21. VENCOVSKÝ, F. *Karel Engliš*. Boskovice: Albert, 1993. ISBN 80-7028-006-9.
22. WEYR, F. *Paměti II – Za republiky (1918-1938)*. Brno: Atlantis, 2001. ISBN 80-7108-194-9.
23. ZEMÁNEK, J. *Karel Engliš (1880-1961) – vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. cit. 2011-01-24. Dostupné z: <http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>.
24. *Měsíčník Masarykovy univerzity Muni.cz* [online]. cit. 2011-03-20. Dostupné z: http://info.muni.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1289&Itemid=134.
25. *Webové stránky Masarykovy univerzity* [online]. cit. 2011-01-10. Dostupné z: <http://muni.cz/history/summary>.
27. *Webové stránky Palackého univerzity* [online]. cit. 2011-01-12. Dostupné z: <http://www.upol.cz/odkazy/o-univerzite/>.
28. *Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919*. Tisk 375. [online]. cit. 2011-03-20. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0375_00.htm.
29. *Hanácké noviny*. 30. 12. 1994, r. 5, č. 257.
30. *Lidové noviny*. 17. 2. 1994, r. 7, č. 40.
31. *Rudé právo*. 19. 2. 1973, r. 53, č. 42.

Seznam příloh

1. Fotografie Karla Engliše, převzato z:
http://www.muni.cz/people/63440/management_history?lang=cs
2. Fotografie Josefa Ludvíka Fischera, převzato z:
http://www.muni.cz/people/68729/management_history?print=yes&lang=cs

Přílohy

Karel Engliš (17. 8. 1880 – 15. 6. 1961)

Josef Ludvík Fischer (6. 11. 1894 – 17. 2. 1973)